

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.6.45>

**AKTUALNE ZAGADNIENIA ZWIĄZANE Z PROWADZENIEM PRZESZUKANIA
W TOKU ŚLEDZTWA W SPRAWIE PRZYWŁASZCZENIA, MARNOWANIA MIENIA LUB
JEGO POSIADANIA W DRODZE NADUŻYCIA STANOWISKA SŁUŻBOWEGO PRZEZ
ZORGANIZOWANĄ GRUPĘ**

Roman Jaroszenko

laureat Naukowego Instytutu Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-5968-1916

romanyaroshenko@ukr.net

Adnotacja. The scientific article examines the topical issues of conducting a search during the investigation of the appropriation, waste of property or possession of it through abuse of official position, committed by an organized group. Based on the opinions of prominent scientists and the provisions of the legal framework, an attempt was made to highlight certain recommendations, the consideration of which will contribute to increasing the effectiveness of the search at the stage of the pre-trial investigation of criminal proceedings of the specified category. The places of the search and the objects of the search are specified, among which the documents are of special importance for the investigation. Tactical methods of search, situations that may arise depending on the attitude of the person searched during the search are defined. Emphasis is placed on conducting simultaneous searches not only at the place of residence or work of the members of the organized group, but also in premises owned and used by their relatives, in cars and other objects of movable and immovable property. Particular attention is paid to the effectiveness of the search and the factors affecting this indicator.

Key words: search, investigative (search) actions, materials of criminal proceedings, investigation of criminal offenses, investigation of embezzlement, embezzlement of property, abuse of official position, official, organized group.

**CURRENT ISSUES OF THE CONDUCT OF A SEARCH DURING AN INVESTIGATION
OF THE APPROPRIATION, WASTE OF PROPERTY OR POSSESSION OF PROPERTY
THROUGH ABUSE OF OFFICE BY AN ORGANIZED GROUP**

Roman Yaroshenko

recipient of the Research Award Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-5968-1916

romanyaroshenko@ukr.net

Abstract. The scientific article examines the topical issues of conducting a search during the investigation of the appropriation, waste of property or possession of it through abuse of official position, committed by an organized group. Based on the opinions of prominent scientists and the provisions of the legal framework, an attempt was made to highlight certain recommendations, the consideration of which will contribute to increasing the effectiveness of the search at the stage of the pre-trial investigation of criminal proceedings of the specified category. The places of the search and the objects of the search are indicated, among which documents are of special importance for the investigation. Tactical methods of search, situations that may arise depending on the attitude of the person searched during the search are defined. Emphasis is placed on conducting simultaneous searches not only at the place of residence or work of the members of the organized group, but also in premises owned and used by their relatives, in cars and other objects of movable and immovable property. Particular attention is paid to the effectiveness of the search and the factors affecting this indicator.

Key words: search, investigative (search) actions, materials of criminal proceedings, investigation of criminal offenses, investigation of embezzlement, embezzlement of property, abuse of official position, official, organized group.

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ
ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ,
УЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ**

Роман Ярошенко

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-5968-1916

romanyaroshenko@ukr.net

Анотація. У науковій статті досліджено актуальні питання проведення обшуку під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою. Базуючись на думках видатних вчених та положеннях нормативно-правової бази зроблено спро-

бу виділити певні рекомендації, врахування яких сприятиме підвищенню результативності проведення обшуку на стадії досудового розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії. Зазначено місця проведення обшуку та об'єкти пошуку, серед яких особливе значення для розслідування мають документи. Визначено тактичні прийоми обшуку, ситуації, які можуть виникати залежно від ставлення обшукуваного під час обшуку. Акцентовано на проведенні одночасних обшуків не тільки за місцем мешкання або роботи членів організованої групи, а і у приміщеннях які належать та використовуються їх родичами, в автомобілях інших об'єктах рухомого та нерухомого майна. Окрему увагу приділено результативності проведення обшуку та фактори, що впливають на цей показник.

Ключові слова: обшук, слідчі (розшукові) дії, матеріали кримінальних проваджень, розслідування кримінальних правопорушень, розслідування привласнення, розтрата майна, зловживання службовим становищем, службова особа, організована група.

Постановка проблеми. Під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою, така слідча (розшукова) дія, як обшук, проводиться на початковому етапі розслідування і є невідкладною для зазначеної категорії кримінальних проваджень. Але, будучи від самого початку трудомістким в організації та проведенні, обшук має певні особливості проведення, оскільки проводиться за кримінальними правопорушеннями, які представляють підвищену суспільну небезпечність, оскільки вчиняються декількома особами, попередньо об'єднаних у стійку групу з розподілом функцій учасників, діяльність яких спрямована на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Значний внесок та вагомі наукові здобутки щодо тактики організації та проведення слідчих (розшукових) дій та обшуку, зокрема, зробили видатні криміналісти та процесуалісти, зокрема, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, В.К. Весельський, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, Є.Д. Лук'янчиков, В.Г. Лукашевич, Л.М. Лобойко, Є.І. Макаренко, Г.А. Матусовський, М.В. Салтевський, В.М. Тертишник, В.Ю. Шепітько, К.О. Чаплинський та багато інших. Проте, особливості проведення проведення обшуку під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою, залишились поза увагою науковців та потребують додаткового вивчення.

Мета даної роботи полягає дослідити актуальні питання проведення обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ч. 5 ст.191 КК України.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний процесуальний закон регламентує, що обшук – це слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

Той факт, що обшук є однією з невідкладних дій зі встановлення й закріплення слідів злочину під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою, підтвердили результати опитування оперуповноважених та слідчих, які проводили розслідування за зазначеним напрямом. Даному питанню приділено увагу і вченими. Так, С.Ф. Денисюк і В.Ю. Шепітько, досліджуючи злочини, що вчиняються організованими злочинними групами, наголошують, що лише 42 % проведених обшуків за кримінальними справами були ефективними (Денисюк, Шепітько, 1999: 2). Такий відсоток може пояснюватись низкою факторів, серед яких відносна давність дослідження або розгляд тільки певної категорії кримінальних правопорушень, та все ж таки спонукає дослідити зазначене питання більш ґрунтовно.

Так, досліджуючи економічні злочини, Р.Л. Степанюк вважає, що найбільш розповсюдженими й ефективними слідчими (розшуковими) діями у кримінальному провадженні цієї категорії є обшуки, огляди місця події, предметів і документів, допити, проведення судових експертиз (Степанюк, 2012: 294).

Також, дослідженнями, проведеними А. Ю. Спусканюком, встановлено, що доказування обставин, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення злочинів, пов'язаних з проведенням державних закупівель, та/або є доходами від такого майна під час проведення державної закупівлі, здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, серед яких 89,6 % автор виділяє саме на проведення обшуків (Спусканюк, 2019: 112). Тобто, під час вчинення ст. 191 КК України зазначеним способом (порушенням проведення публічних закупівель), ми можемо спостерігати результативність обшуку.

Аналіз показників опитування практичних співробітників свідчить, що на отримання результату від проведеного обшуку під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою, в тій чи іншій мірі впливає: час проведення – 46,8 %, раптовість – 69,2 %, фаховість осіб, які проводять зазначену слідчу (розшукову) дію – 57,5 %, інші обставини – 34,6 %.

Використання тактичних прийомів обшуку, які відзначають науковці, повинно підвищити результативність отримання доказової інформації шляхом проведення обшуку:

- а) проведення одночасних обшуків у всіх співучасників;
- б) проведення повторних обшуків;

в) одночасне проведення допиту підозрюваного одним слідчим і обшуку за його місцем роботи чи проживання іншим;

г) використання технічних засобів пошуку (Степанюк, 2012: 296).

Більшість криміналістів вважають, що у справах, за якими проходять декілька осіб у якості підозрюваних або обвинувачених, доречно проводити одночасні обшуки. Одночасний обшук – це погоджене за часом проведення взаємодіючими між собою слідчо-оперативними групами кількох обшуків у різних місцях або осіб, які здійснюються в межах однієї кримінальної справи (Чаплинський, 2006: 102).

Науковці радять планувати проведення одночасного обшуку в керівника і головного бухгалтера підприємства, спочатку на робочих місцях, а потім за місцем проживання, відпочинку та інших місцях, де за оперативними даними можуть знаходитися документи, незаконно виготовлена продукція або майно (Шепітько, Коновалова, Журавель, 2006: 90). Практика також свідчить про доцільність проведення декільки обшуків одночасно в декількох місцях. Кількість одночасних обшуків збільшується за рахунок їх проведення не тільки за місцем мешкання або роботи членів організованої групи, а і у приміщеннях які належать та використовуються їх родичами, в автомобілях інших об'єктах рухомого та нерухомого майна. Так, у 93,2 % – службові кабінети, 58,3 % – приватне житло, 42,9 % – транспортні засоби, 34,2 % – родичі, 14,1 % – інше.

Результати вивчення кримінальних справ й проваджень за фактами привласнення розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем в галузі охорони здоров'я проведені В. А. Бідняком, показали, що об'єктами пошуку виступають документи – 100 %, чернетки – 82 %, кошти, отримані злочинним шляхом – 78 %, обладнання – 15 %, лікарські засоби – 18 %, вироби медичного призначення – 16 %, комп'ютерна техніка – 80 %, мобільні телефони – 76 %, будівельні матеріали – 23 %, продукти харчування – 17 %, інше – 9 % (Бідняк, 2020: 119).

Обшуки в ході розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у паливно-енергетичному комплексі за дослідженнями Ю. О. Ліпіна мають своєю метою вилучення конкретних предметів (відповідно до типових слідів такого злочину): матеріальних цінностей, одержаних злочинним шляхом (18,9 %) (готівки в національній та іноземній валюті, коштовних предметів); носіїв інформації в електронній формі (84,6 %) (засобів комп'ютерних технологій: ЕОМ, її пристроїв та комунікацій, окремих накопичувачів електронної інформації, банківських платіжних карток, принтерів та інших засобів друку, за допомогою яких роздруковувалися бланки договорів та інших документів, що використовувалися у корупційній схемі, мобільних телефонів); електронних документів (32,2 %) (електронних файлів про розрахунки, які передаються бухгалтерією до банку, що здійснює обслуговування рахунків підприємства/компанії енергетичного сектору; файли електронної системи закупівель); печаток у штампів, що використовувалися для виготовлення підроблених документів (14,7 %); документів (90,2 %) (які визначають економічну структуру та організаційно-правовий статус підприємства/компанії ПЕК, а також стан планування діяльності й фінансового аудиту, що підтверджують проведення господарських та кредитно-фінансових операцій, що підтверджують повноваження відповідальних осіб і визначають їх функціональні обов'язки за посадами; дозвільних на певні види діяльності в енергетичному секторі економіки; бухгалтерського обліку, фінансів і звітності; статистичного обліку та звітності; оперативного обліку та звітності; банківських, касових, щодо тендерних процедур та закупівель, які свідчать про неправомірні рішення; книги (журналу) реєстрації угод (договорів) підприємства/компанії; кошторисної документації; підроблені документи та їх макети; щоденники, записні книжки, доповідні записки, робочі зошити задіяних у схемі розкрадання службових осіб; технічні записи нарад, зборів тощо; фото-, відеодокументи, що відображають певні факти діяльності енергопідприємств); предмети, що можуть свідчити про зв'язки цих службових осіб (56,6 %): листування, зокрема в електронному вигляді, фотоальбоми, подарунки з надписами тощо; докази наявності злочинних зв'язків із представниками інших комерційних структур (наявності організованої злочинної групи) (42,7 %)(квитанції про сплату телефонних переговорів, чорнові записи, зміст яких має значення для кримінального провадження (робочі зошити, календарі, записники тощо) (Ліпін, 2021: 164).

Як ми бачимо, особливе значення для розслідування мають документи. Серед типових документів можна зазначити: договори, додаткові угоди, специфікації, проектно-кошторисна документація (відомості ресурсів, проект, кошторис), фінансове зобов'язання, акти приймання-передачі виконаних робіт, акти введення в експлуатацію обладнання, накладні, рахунки, платіжні доручення, кошторис розпорядника, план закупівель тощо (Бідняк, 2020: 119). В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, і В.А. Журавель та інші привертають увагу не тільки до офіційних документів, а наголошують на значенні різних чорнових записів, нотаток, що прямо не містять певні бухгалтерські розрахунки, цифрові дані, а вказують на закупівлю сировини, реалізацію виготовленої продукції, розрахунки між співучасниками (Шепітько, Коновалова, Журавель, 2006: 98).

У криміналістичних джерелах залежно від ставлення обшукуваного до обшуку, що проводиться, зазначені такі ситуації:

а) ситуація активної протидії;

б) ситуація нейтральної поведінки обшукуваного і його відмови від спілкування зі слідчим;

в) ситуація надання допомоги слідчому під час здійснення пошукових дій (Шепітько, Коновалова, Журавель, 2008: 224).

У кримінальних провадженнях за фактом привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою, переважно ситуація активної протидії, після рішучих дій уповноваженої особи та доведення до відома сторони захисту законності проведення обшуку, переходила до нейтральної поведінки. Так, на практиці нерідко виникають ситуації, коли

ухвала слідчого судді про обшук винесена на ім'я володільця приміщення, а фактично там проживають зовсім інші особи. І хоча обшук може проводитись і без присутності обшукуваного, але задля дотримання процесуального законодавства, уповноважена особа, яка буде проводити обшук, на нашу думку, повинна попередити такий розвиток подій. Комплекс дій, проведених напередодні звернення з клопотанням до слідчого судді про проведення обшуку, дозволить зазначити не тільки особу, якій належить житло чи інше володіння, а і особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться, як того вимагає чинний КПК України.

З іншого боку, раптовість є важливим принципом обшуку. На думку Є.Д. Лук'янчикова, В.С. Кузьмичова і К.О. Чаплинського, пошук викраденого й прихованого майна повинен бути завжди несподіваним для підозрюваних осіб і проводитись швидко та оперативно. Але швидкість й раптовість обшуків не повинні призводити до поспішності та зниження якості їх проведення, а негативні результати не повинні впливати на намір довести їх до логічного завершення (Чаплинський, 2011: 166).

Враховуючи результати дослідження оперативної та слідчої практики, ми намагались виділити певні рекомендації, врахування яких на наш погляд, сприятиме підвищенню результативності проведення обшуку як взагалі, так і під час досудового розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою:

- планування слідчих (розшукових) дій повинно відбуватися із більш суворим дотриманням режиму секретності оскільки злочинці, як правило, обізнані про методи роботи правоохоронних органів, мають впливові зв'язки серед представників органів влади, вживають заходи щодо більш ретельного скриття та знищення доказів або слідів злочинної діяльності;

- задля забезпечення попередження витоку інформації про планування та проведення слідчих дій ознайомлювати працівників приданих сил слід безпосередньо перед початком слідчої (розшукової) дії при проведенні цільових інструктажів;

- при проведенні обшуків злочинці можуть вести себе зухвало, чинити опір в тому числі із застосуванням зброї та інших небезпечних засобів, намагатися скритися або спричинити шкоди собі або присутнім, можуть вчиняти інші провокаційні дії, тому обов'язково треба залучати працівників спецпідрозділів та дбати про особисту безпеку;

- важливо при проведенні обшуків у членів організованої злочинної групи вжити заходів щодо виключення можливості спілкування з іншими злочинцями.

Викладене свідчить про суттєву трудомісткість обшуків за цією категорією злочинів. Тому до їх проведення доцільно залучати співробітників оперативних підрозділів, спеціалістів, допоміжний персонал.

Таким чином, спираючись на наукову думку криміналістів та узагальнення матеріалів судово-слідчої практики, під час досудового розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою, вважаємо раціональним проводити одночасні обшуки із суворим дотриманням режиму секретності, ретельним визначенням часу проведення обшуку, підбором учасників, проведенням їх інструктажів безпосередньо перед початком слідчої (розшукової) дії.

Список використаних джерел:

1. Бідняк В.А. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я : дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.09. Київ: ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 2020. 265 с.
2. Денисюк С.Ф., Шепітько В.Ю. Обшук у системі слідчих дій (тактико-криміналістичний аналіз) : наук.-практ. посібник. Харків : Консум, 1999. 160 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Ліпін Ю.О. Розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у паливно-енергетичному комплексі України. дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 Право. НАВС, Київ, 2021. 302 с.
5. Спусканюк А.Ю. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з проведенням державних закупівель: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 250 с.
6. Степанюк Р.Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : НікаНова, 2012. 382 с.
7. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.
8. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 587 с.
9. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін. Криміналістика: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.
10. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія. Харків : Право, 2006. 624 с.

References:

1. Bidniak, V.A. (2020). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia zlochniv, pov'iazanykh iz derzhavnym finansuvanniam v haluzi okhorony zdorovia [The use of special knowledge during the investigation of crimes related to public funding in the field of health care]: dys. ... kand. yuryd.nauk: 12.00.09. Kyiv: PrAT «Vyshchyi navchalnyi zaklad «Mizhrehionalna Akademiia upravlinnia personalom», 265 p. [in Ukrainian].

2. Denysiuk, S.F., Shepitko, V.Iu. (1999). *Obshuk u systemi slidchykh dii (taktyko-kryminalistychnyi analiz) : nauk.-prakt. posibnyk [Search in the system of investigative actions (tactical and forensic analysis): science-practice. manual]*. Kharkiv : Konsum, 160 p. [in Ukrainian].
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: vid 13 kvitnia 2012 r. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
4. Lipin, Yu.O. (2021). *Rozsliduvannia zavolodinnia mainom shliakhom zlozhyvannia sluzhbovym stanovyschem u palyvno-enerhetychnomu kompleksi Ukrainy [Investigating the acquisition of property by abuse of official position in the fuel and energy complex of Ukraine]*. dys. ... doktora filosofii za spetsialnistiu 081 Pravo. NAVS, Kyiv, 302 p. [in Ukrainian].
5. Spuskaniuk, A.Iu. (2019). *Dokazuvannia u kryminalnykh provadzhenniakh pro zlochyny, poviazani z provedenniam derzhavnykh zakupivel [Evidence in criminal proceedings about crimes related to public procurement]: dys. ... kand. yuryd. nauk*. Kyiv, 250 p. [in Ukrainian].
6. Stepaniuk, R.L. (2012). *Kryminalistyчне zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv, vchynenykh u biudzhethnii sferi Ukrainy: monohrafiia [Forensic support for the investigation of crimes committed in the budgetary sphere of Ukraine: monograph]*. Khark. nats. un-t vnutr. sprav. Xarkiv : NikaNova, 382 p. [in Ukrainian].
7. Chaplynskyi, K.O. (2006). *Taktyka provedennia okremykh slidchykh dii: monohraf [Tactics of individual investigative actions: monograph]*. Dnipropetrovsk : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 308 p. [in Ukrainian].
8. Chaplynskyi, K.O. (2011). *Taktyчне zabezpechennia provedennia slidchykh dii: monohraf [Tactical support for investigative actions: monograph]*. Dnipropetrovsk: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 587 p. [in Ukrainian].
9. Shepitko, V.Iu., Konovalova, V.O., Zhuravel, V.A. ta in. (2008). *Kryminalistyka: pidruchnyk [Forensics: a textbook]*. 4-e vyd., pererob. i dop. Kharkiv: Pravo, 464 p. [in Ukrainian].
10. Shepitko, V.Iu., Konovalova, V.O., Zhuravel, V.A. ta in. (2006). *Rozsliduvannia zlochyniv u sferi hospodarskoi diialnosti: okremi kryminalistychni metodyky : monohrafiia [Investigation of crimes in the sphere of economic activity: separate forensic methods: monograph]*. Kharkiv : Pravo, 624 p. [in Ukrainian].